

Sommarnunneörten på Gräsö

Sommarnunneört hittades 1984 på Gräsö i nordöstra Uppland. Tjugo år senare har historien fått sin fortsättning. Nya plantor har upptäckts och Ebbe Zachrisson har lyckats få liv i den fröbank som uppenbarligen fanns kvar.

EBBE ZACHRISSON

Sommarnunneört *Capnoides sempervirens* (Lidén 1986) är en ett- eller tvåårig prydnadsväxt med ursprung i Nordamerika. Där uppträder den nästan uteslutande på störda områden i skogsmark, nära bebyggelse och vid soliga stränder. Den föredrar ett torrt och grusigt underlag och är brandberoende (Rook 2005). Den har endast vid ett fåtal tillfällen uppträtt som förvildad i Norden, i regel som trädgårdsflyktning eller inkommen med bal-

last (Lid & Lid 1994). Första fyndet i Sverige, i Uppsala 1953, ansågs tyda på spridning från botaniska trädgården (Lidén 2001).

Den första lokalen på Gräsö

En mera spektakulär upptäckt gjordes sommaren 1984 på Gräsö, utanför Öregrund i Uppland, på betryggande avstånd från närmsta trädgård. Växtplatsen (koordinater i rikets nät: x 6695298, y 1647685) låg på en mindre kulle, enligt etiketten ”i stenig skogsmark efter körvägen (närmast en åker-skogs-väg som grusades för några år sedan) mellan Gräsö Gård och Larsla”. Beläggsexemplaret, som pressades av upphittaren Margareta Elvius-Högström, är daterat juli 1984. Efter vissa svårigheter lyckades hennes far, den då nyligen pensionerade astronomiprofessorn Tord Elvius, med hjälp av Olle G. Olsson få kollekten bestämd. När Tord Elvius i ett brev till Örjan Nilsson vid Botaniska trädgården i Uppsala översände det pressade exemplaret för arkivering, skrev han att det år 1984 ”på ett 10-tal kvm växte en mängd ex i olika stadier”, och tillägger att 1985 ”endast något enstaka i sommarhettan tvinnande ex kunde ses”. Margareta H. vill minnas att någonting fanns kvar även 1986.

Belägget i Uppsala uppmärksammades vid genomgången av landets herbarier för Upplands flora-projektet. Både Margareta och författaren besökte lokalen vid upprepade tillfällen under slutet av 1990-talet, men utan resultat.

Nyfynd sommaren 2004

För att försöka rädda blomman till eftervärlden tog Margareta sommaren 1985 en eller ett par

Sommarnunneörtens blomställning är cymös och utvecklas från toppen och nedåt. Foto: Ebbe Zachrisson, 12 augusti 2005.

Capnoides sempervirens has a cymose inflorescence where the flowers are borne from the top and downwards.

plantor, som fick ny hemvist i en perennrabatt i villaträdgården, ungefär 250 meter nordväst om Gräsö kyrka. Resultatet följdes aldrig upp och försöket föll snart i glömska.

Så plötsligt ringde telefonen den 25 augusti 2004. 'Nu har jag funnit den', ljud en glad stämma. Dagen efter var jag ute på Gräsö. Det visade sig att familjen Högström under våren gjort en kraftig röjning i sydvästhörnan av tomten. De röjda ytorna hade fått ligga relativt ostörda under sommaren. När den enda lilla plantan stod där, kände Margareta omedelbart igen sin vän från 1980-talet. Överensstämmelsen med avbildningen i Lid & Lid (1994) var perfekt, och det kändes som om det var här Bo Mossberg suttit när han gjorde sin akvarell för Den nya nordiska floran (Mossberg & Stenberg 2003). Men det motivet fångades i Larvik i Norge, ungefär fem år tidigare.

Den mest sannolika förklaringen till nyfyndet tycks vara att det inplanterade exemplaret lyckats producera ett antal mogna frön. Frön av sommarnunneört, försedda med elaiosom, är av det slag som myror gärna bär med sig. Växtplatsen 2004 ligger endast ungefär trettio meter från den rabatt dit plantan flyttades 1985. Det troliga är att frötransporten – vare sig med myror eller avfall – ägde rum redan för tjugo år sedan, vilket kan tyda på att sommarnunneört har en långlivad fröbank.

Åter till den ursprungliga växtplatsen

Det som hände sommaren 2004 väckte tanken att en fröbank borde kunna finnas kvar även på den gamla växtplatsen. Kullen hade under de senaste åren delvis täckts av ris och rester av gammal halm. Med traktorhjälp från bröderna Konny och Rune Högström avlägsnades detta vintern 2005 och underlaget skrapades upp. Tidigt på våren krattades tillgänglig jord och löst material ihop så att det fyllde sprickor och sänkor.

Tiden gick, och varje besök under våren och försommaren blev en besvikelse. När hoppet nästan kändes ute upptäckte Margareta den 11 augusti en mer än decimeterhög planta som just slagit ut sina toppblommor. Redan efter en vecka hade frökapslar utvecklat och ytterligare ett par

Den största plantan blev cirka 20 cm hög och växte i en av fördjupningarna på den röjda kullen. Efter en vecka hade toppblommorna utvecklat frökapslar, som redan höll på att mogna. Foto: Joakim Ekman, 19 augusti 2005.

The largest *Capnoides sempervirens* individual grew ca 20 cm tall.

sidokott bar blommor och knoppar. Dessutom upptäcktes en mycket liten planta med en enda blomknopp i toppen och efter intensivt letande visade det sig att det också fanns ungefär ett femtiotal mycket små fröplantor.

De efterföljande veckorna blev soliga och helt utan nederbörd. I början av oktober hade den stora plantan fullbordat sin bana: Förutom toppblommorna hade den utvecklat fem sidogrenar med vardera 2–6 blommor. Resultatet hade blivit 28 frökapslar. Alla hade mognat och ungefär hälften hade redan släppt sina frön. Med ett

Småplantor av sommarnunneört. Till vänster: Liten groddplanta i mitten av augusti. Till höger: En månad senare med arttypiska, flikiga, gråaktigt gröna blad. Foto: Joakim Ekman (vänster), Ebbe Zachrisson (höger).

Seedlings of *Capnoides sempervirens* are easily recognized when the first true leaves are formed.

genomsnitt på 15 frön per kapsel hade plantan sannolikt producerat cirka 400 frön. Även den lilla plantan hade gett en kapsel, som nu höll på att mogna. Däremot hade fröplantorna lidit hårt av torkan under september; endast nio återstod.

Några lärdomar

En slutsats som kan dras är att sommarnunneörten kan bygga upp en fröbank med en livslängd som överstiger tjugo år.

Växten är annuell med huvuddelen av plantorna höstgroende. De blommande plantorna på Gräsö kan ha utvecklats från frön som grott tidigt samma år. Då små fröplantor nästan kan vara omöjliga att upptäcka kan de emellertid också ha överlevt från föregående höst. Det kan också nämnas att det intill föregående års planta i Margaretas trädgård dök upp sex små fröplantor, hösten 2005. Av dessa återstod i början av oktober endast två, extremt små plantor.

Frågan är nu om några av småplantorna kan överleva vintern. Torkan har redan skördat många offer och vinterklimatet kan ligga på gränsen till vad sommarnunneörten tål.

- Tack till Magnus Lidén, Lena Jonsell och Joakim Ekman för värdefulla synpunkter, och till Margareta Högström som gjorde upptäckten 1984 och nyfyndet 2004, och som hjälpt till med bevakningen.

Citerad litteratur

- Lid, J. & Lid, D. T. 1994. Norsk flora. Ed. 6, reviderad av R. Elven. – Det norske samlaget, Oslo.
- Lidén, M. 1986. Synopsis of Fumarioideae (Papaveraceae) with a monograph of the tribe Fumarieae. – Opera Bot. 88.

Lidén, M. 2001. *Capnoides* (Fumariaceae). – I: Jonsell, B. (red.), Flora Nordica 2. Bergianska stiftelsen, Stockholm, sid. 370–371.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. Den nya nordiska floran. – Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Rook, E. J. S. 2005. Flora, fauna, earth, and sky ... The natural history of the northwoods. – The Rook Family's Home Page <www.rook.org/earl/bwca/nature/herbs/corydalis.html>.

ABSTRACT

Zachrisson, E. 2006. Sommarnunneörten på Gräsö. [*Capnoides sempervirens* on Gräsö, NE Uppland.] – Svensk Bot. Tidskr. 100: 16–18. Uppsala. ISSN 0039-646X.

In 1984, *Capnoides sempervirens* (Fumariaceae) was discovered on the island of Gräsö in NE Uppland, E Sweden. A large number of plants were present in the first summer, considerably fewer in 1985. In 2004, the locality, a small rocky outcrop, was cleared of waste and the available soil was assembled into hollows and crevices. In the middle of August 2005, two flowering *C. sempervirens* were found, as well as ca 50 seedlings. Seeds of *C. sempervirens* can obviously be activated after at least twenty years in the seed-bank, even without burning.

Ebbe Zachrisson har varit yrkesverksam som berggrunds- och malmgeolog vid Sveriges geologiska undersökning. Ebbe ingår i ledningsgruppen och redaktionskommittén för Upplands flora.

Adress: Frodegatan 38, 753 27 Uppsala